

Vendéget látni, vendégnek lenni

Középosztálybeli ebédlő ónémet bútorokkal

Óbudán, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum új állandó kiállítása *Gundel Károly* és *Karinthy Frigyes* 1933-ban megjelent illemtankönyvének címét kölcsönözte. Egyébként *Karinthy*, *Gábor Andor*, *Heltai Jenő* és *Molnár Ferenc* eredeti aláírása is felbukkan a tárlaton. A budapesti New York kávéház legendássá vált, a szakirodalomban sokat emlegetett asztalkájának kerek, fehér márvány lapján kézjegyükkel *Major Henrik* karikaturista 1918 táján róluk készített portréinak találó voltát „hitelesítették”. A bemutatott tárgyak zöme a XIX. század végétől a második világháborúig terjedő polgári életvitelt idézi fel, a szobabelsők sora pedig az otthoni és a hivatásszerű hazai vendégfogadás tereit mutatja be.

1900 tájáról az ónémet bútorokkal berendezett polgári ebédlőben olyan tárgyakat is felfedezhetünk a márkás porcelánnal és metszett üvegpoharakkal terített asztalon az ezüst evőeszközök között, mint a manapság már kevésbé ismert szalvétagyűrű vagy a késbak és a csontos tálka. A *Gundel–Karinthy* páros könyvéből vett idézetek a különféle fogások tálalásának szertartását éppúgy előírják, mint a vendég példás viselkedését az evés-ivás közben és a társalgás alatt. A múzeum azonban oda is bepillantást enged, ahová annak idején az alkalmi meghívottnak

nem volt bejárása. Így például a mellékhelyiségekbe is. A fővárosi bérházakban az 1870-es évektől kezdtek elterjedni a vízöblítéses fürdőszobás-vécés lakások, de ezek még a XX. század első felében is középosztályi kiváltságnak számítottak. A tágas konyhát *Lakos Lajos* császári és királyi szállító 1910-ben gyártott tűzhelye uralja, vakítóra sikált fehér csempékkel kirakva, feketére vasporozott ajtókkal és fényesre szidolozott rézfogantyúkkal. A kredenc polcain keményített és vasalt fehér vászonfutók, bordó fonállal hímzett rigmusokkal: „Egyetértés, tisztaság / Béke, takarékoság / Rendesség és szeretet / Vezéreljen tégedet!”. A fiókokat kihúzva akár korabeli receptkönyveket is böngészhetünk, olyan híres magyar különlegességekkel, mint a *Jókai-bableves*, a csirkepaprikás vagy a csúsztatott palacsinta. Külön falat foglal el a fából faragott fűszertartó a fedeles-feliratos kerámiákkal és pléhdobozokkal. A kamrában a stelázsín a kézi vajköpülő mellett különféle darálók sora a hús, a dió, a mák meg a kávé számára. Ott kaptak helyet a legkülönfélébb tárló alkalmatosságok is, a jól szellőző vesszőkosaraktól a gyékényből fonott kenyértartóig, a vastag lisztes zsákoktól a vászonból készült rizses zacskóig. A mindenestől szolgáló ablaktalan fülkéjében csak egy keskeny ágy, szekrény és asztalka fért el. A cselédsorsról döbbenetes adatok

Monumentális tűzhely nagypolgári konyhában

csikkal és arany szegéllyel –, továbbá körfeliratos óntányér, metszett üveg cukorszelence és bonboniére az 1910-es évekből. *Kaiser* Miksa Andrassy úti Drechsler-kávéházának 1890-es itallapja a szokványos reggelitől az úgynevezett „színházi vacsoráig” éppúgy széles kínálatú, mint *Hébel* Mihály Teréz körúti éttermének 1910-es jegyzéke a gyógyfüves gyomorkezeserű likőröktől a bel- és külföldi ásványvizekig. Miközben *Johann Roszkoff* budai mester római számlapú faliorája rokokó stílusú faragott, aranyozott keretben az idő múlását jelezte, a zeneszekrényben, halk muzsikát játszott a Flóra Orchestion felhúzható gépe.

vallanak: a 15-20 éves vidéki lányok újsághirdetések vagy közvetítők (úgynevezett „cupringerek”) révén szegődtek szolgálatba. A munkaidejük hajnali hattól késő este tíz-tizenegyig tartott, havi bérük öttől huszonöt koronáig terjedt az ingyenes szállás, ellátás és esetleges ruhajuttatás mellett, vasárnap délutáni „kimenőjükön” pedig a Baross téri „cselédkorzon” sétáltak.

A szállodákhoz rendszerint vendéglők és cukrászdák tartoztak, meg tánctermekek vagy mulatók is kapcsolódtak. A vidéki birtokaikon élő főnemesek farsang idején akár hónapokra is megszálltak a fővárosban. Ilyenkor igénybe vették az összes szolgáltatást a ruhatisztítástól a taxi rendelésen át a virágküldésig. A két világháború között agglégény bohémek általánosan elterjedt életformája volt a kisebb panziókban bérelt hónapos szoba, a futó szerelmi kalandokra pedig az egyórás garniszállók szolgáltak. A tavaly december közepén nyílt múzeumi részlegesen mindegyikre találunk illusztrációt, az elegáns lakosztályok teljes bútorzatától, a címeres-monogramos hímezett ágyneműtől az márkás porcelán és ezüst piperekészleteken át a Monarchia-korabeli kabaré-szeparéig. A millenniumi esztendőben *Hüttl* Tivadar porcelánkereskedő reklám falitányérját a nála rendelhető emblémák „katalógusával” díszítette. További járulékos háttér-információkat szerezhetünk a sűrűn előforduló interaktív képernyők révén a korszak hírességeinek kedvenc törzshelyeiről, megismerhetjük a szobalány, a londiner, a séf, a pincér vagy a sommelier munkáját. Külön vitrint töltenek meg a Pilvax kávéházból származó 1850-es porcelán kannák, csészék és aljak – fehér alapon kobaltkék

zsikát játszott a Flóra Orchestion felhúzható gépe.

A fürdőélet aranykora az Osztrák-Magyar Monarchia öt évtizede volt, a kiegyezéstől az első világhévig. Akkoriban országszerte 286 gyógyforrást tartottak nyilván. A ráérősen „boldog békeidőkben” a kezelés egy hónapon át tartott, s az ivókúrákon, diétákon és tornán túl a szellemi felfrissülést segítő társasági élet is hozzátartozott. Ez utóbbiba a népszerű térszene, a bálók, a színházi előadások és a komolyzenei hangversenyek is belefértek. Az egykori Nagy-Magyarország területén szétszórva, a Felvidéktől a Székelyföldön át a Bánságig a legnépszerűbb fürdőhelyek közé tartozott Pöstyén, Trenčsenteplíc, Bártfa, Szliács, Tusnád, Borszék, Buziás, Herkulesfürdő, Parád és Harkány. A trianoni döntéssel ezek javarésze a határokon kívülre került. Ekkor vált slágerré a „Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország” édesbús melódiája és „sírva vigadó” szövege – amelyet megállás nélkül hallhatunk a gramofonból. Az ekkortól „magyar tengernek” becézett Balaton mellett keresetté váltak a fővárosi gyógyfürdők (a törökkoriak után az újabb keletű, szecessziós

Városi kamra különféle háztartási felszerelésekkel

Széchenyi és a Gellért is). Míg 1926-tól a vidékieket a Szent István Hét rendezvényei várták – az ünnepi körmenettől a Gyöngyösbokréta-csoportok fellépéseiig –, a belföldi fizetővendég-rendszer keretében már 1922-től rendszeres népművészeti kirándulá-

sokat szerveztek Mezőkövesdre, „Matyóföldre”, kispolgári berkekben és munkáskörökben pedig a falusi turizmus nyújtott új élményeket, a hortobágyi Hídi vásártól a Bugacpusztai népünnepélig és így tovább...

Elegáns szálloda női hálószobája

Egy művészbarátság: Rippl-Rónai és Maillol

A magyar-francia tárlat ötlete hét évvel ezelőtt merült fel, amikor *Földi Eszter* művészettörténész ellátogatott a világhírű szobrász szülőföldjére, a katalóniai Banyuls-sur-Mer-be, ahol a család birtokán manapság is szőlőt művelnek. Itt az unokaöcs – *Yvon Berta-Maillol* – javasolta a közös budapesti bemutatkozást, majd ajánlására fogadta őt Párizsban *Olivier Lorquin*, a *Fondation Dina Vierny – Musée Maillol* igazgatója is. Eleinte szkeptikus volt, de aztán őt is magával ragadta a *Musée d'Orsay*, a Szépművészeti Múzeum, a Nemzeti Galéria és a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum példás összefogása. Sőt, amikor mindketten eljöttek a magyar fővárosba a kiállítás ünnepélyes megnyitására, már ő maga javasolta az április 6-ai budapesti zárás utáni ottani folytatást.

A barátaim az én hódításaim – idézte budavári megnyitó beszédében *Aristide Maillol* *Olivier Lorquin*, a francia intézményvezető, majd hozzáfűzte, hogy a Nabis művészcsoporthoz tartozott a magyar festő is. A két fiatal művész még harminc éves sem volt, amikor 1890 táján megismerkedtek Párizsban, ahol egy évtizeden át együttműködtek és támogatták egymás művészi törekvéseikben. Elkerülhetetlen volt a köl-

csönös befolyás is: *Rippl-Rónai* kezdetben visszafogott, sötét tónusú piktúráját játékon színesítette *Maillol* festészetének hatása éppúgy, mint a dél-francia tengerpart mediterrán színvilága. Párhuzamosan fordultak a faliszőnyeg-készítés felé is, amelyek hímzését szintén szoros barátságot kötött feleségeik – *Clotilde* és *Lazarine* – vállalták. Amikor pedig *Maillol* végleg a szobrászat felé fordult, *Rippl-Rónai* sokrétű iparművészeti dekorációval kísérletezett az *Andrássy-ebédlő* részére. Kapcsolatuk csúcspontja az a három hónap volt 1899 végén, amikor *Rippl-Rónai* a leendő nejével a *Pireneusokban* fekvő családi rezidencián vendégeskedett. Ekkor festette *Maillol* szalmakalapos fél-alakját is, háttérben a jellegzetes, lapos, napszitta cserép háztetővel. A képet idestova nyolc évtizeddel ezelőtt, 1936-ban láthatta utoljára a hazai közönség, most a párizsi *Musée d'Orsay* kölcsönözte a budai tárlatra. 1900 után vált szét a két művész útja, amikor *Rippl-Rónai* végleg hazatért, letelepedett Kaposváron és országos hírvé vált, *Maillol* pedig korának egyik legfontosabb francia szobrásza lett. Személyesen már csak egyszer találkoztak 1914-ben, francia földön, de az első világháború kitörésekor *Rippl-Rónait* az ellenség kémjének vélték, internálótáborba zárták, ahonnan csak Ma-

illol, Denis és Bonnard közbenjárására tudott kiszabadulni, hogy Svájcban keresztül hazatérhessen. Rippl-Rónai örökös érvényű meghívására Maillol is hosszasan tervezgette magyarországi látogatását, erre azonban a történelem alakulása miatt sohasem került sor. Noha mindketten rossz levélírók voltak, mégis, hosszú évtizedeken át tartották a kapcsolatot, egészen Rippl-Rónai 1927-ben bekövetkezett haláláig. Sok ezer kilométeres távolságból is küldözgették egymásnak a szöveges beszámolókat éppúgy, mint a fényképeket vagy rajzokat. Idősebb korukban is vásott kölyök módjára, „Öreg Krokodilus!” vagy „Kedves Békám!” tréfás megszólításokkal illették egymást – zárta emlékezését Olivier Lorquin.

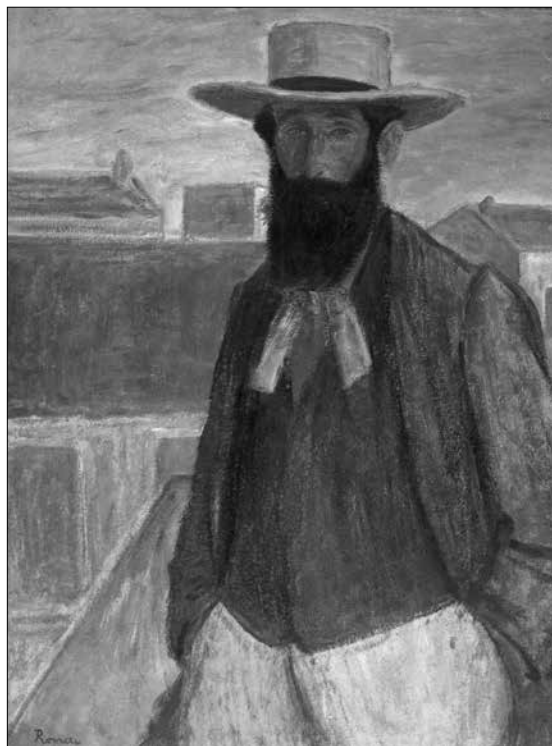
A mintegy kétszáz művet felvonultató kiállításon *Földi Eszter* kurátor jóvoltából először portréképeket láthatunk mindkét művésztől, amelyeken többnyire előkelő francia, spanyol, amerikai vagy magyar kalapos dámák kecses alakjaival találkozhatunk, de akadnak közöttük parasztlányok és felbukkannak a festők feleségei is. A külön Rippl-Rónai részlegben a művész korai, úgynevezett „olajozott grafikái” korszakából látható a *Rózsát tartó nő* (1892-95) szürke árnyalatokban tartott, vászonra szénrel és grafittal felrajzolt, életnagyságú alakja, akinek csak vöröses hajkoronája színezett halványan. Később (1895-96 között) azonos címmel egy arasznyi indigónyomat már gróf Andrássy Tivadar pesti palotájának ebédlőjéhez tervezett kárpitját vázolja fel. Kaposvárról megérkezett a végleges változat is, a *Vörös ruhás nő* (1898) nagyméretű faliszőnyege, vászon alapon gyapjúsállal hímzett lapos öltéssel, amelynek kivitelezése nagyjából egy évig tartott. A tárlat egyik csúcspontja – közvetlenül mellette – „francia ikertestvére”, Maillol azonos méretű, alapanyagú, technikájú és stílusú textilképe, *Az elvarázsolt kert* (1896)... A hazai „háttér-információt” külön benyílóban a rekonstruált *Andrássy-enteriőr* bővíti, 1897-es ceruza vázlatokkal és akvarell-skiccekkel a kandelóhoz és a spanyolfalhoz illő kanapé és fotel tervezéssel, meg üvegfestmény-javaslatával. *Gróf Andrássy Tivadarné* (1896) háttal ülő, jobbra tekintő pasztell fél-profilja teszi teljesebbé a miliőt.

A magyar és francia „privát szféra” néhai hangulatát idézi egy másik telitalálat, Rippl-Rónai: *Önarckép barna kalapban* (1897, olaj, vászon)

Rippl-Rónai József: *Önarckép barna kalapban* (1897, olaj, vászon)

kép barna kalapban (1897) műtermi mellképe, a hátsó falon festményekkel és közvetlen közelében a már említett, szabadtéri Maillol-figura hasonló nagyságú vászna (1899-ből). Szintén a magyar mestertől származnak az 1890 és 1899 közötti évekből a hímző rámajuk fölé hajló nők magányos vagy páros alakjai, különféle technikai eljárásokkal (olaj-karton, olaj-vászon, ceruza-akvarell papíron). Ott van aztán az *Ágyban fekvő nő* száraz ecsetrajza, áttetsző színezéssel avagy Maillol neje, *Clotilde portréja* tusba mártott nádtollal és vízfestékekkel színezve, amint karosszék háttámlájára könyököl, féloldalasan ülve... Rippl-Rónai a Maillol család más tagjaival is szoros kapcsolatba került, így például Aristide unokaöccse – *Gaspard Maillol* – a tanítványa lett. Együtt festettek a családi birtokon és képeit hálából mesterének ajándékozta. Így került Rippl-Rónai magángyűjteményébe, majd a kaposvári múzeumba és onnan most a budai várba a *Piros fedelű tűzfalas ház* vagy a *Sárgás házak* 1899-es, fény-ittas látképe, mellette Rippl-Rónai azonos évjáratú és technikájú *Két ház Banyuls-ban* című, *Maillol hazája* alcímű olajképével. A folklór iránti érdeklődésüket többek között Maillol tollrajza, *A Narcis-nővérek* katalán ruhában (1894), illetve Rippl-Rónai litográfiája, *a Falusi ünnep* (Bretagne-i népünnepély, 1896) szemlélteti. A tárlóban Maillol eredeti vázlatkönyve az 1890-99 közötti évekből, ami videón is „fellapozható”, akárcsak levelezésük „hangoskönyve”. A gyümölcsös kertben festető vagy a műtermében női akt gipszszobrot mintázó Maillolt dokumentumfilmek idézik fel, és akkor még nem szóltunk „különválásuk” utáni sikersorozatukról – ami Rippl-Rónai színdús, úgynevezett „kukoricás korszakában” tetőzött –, sem a Nabis-csoporthoz tartozó baráti körükről...

Rippl-Rónai József: *Aristide Maillol portréja* (1899, olaj, vászon)